

ÇUKUROVA ÜNİVERSİTESİ

İLAHİYAT FAKÜLTESİ DERGİSİ

Journal of the Faculty of Divinity of Çukurova University

Cilt / Volume: 24 • Sayı / Issue: 2 • Aralık / December 2024 • 311-315

e-ISSN: 2564-6427 • DOI: cuilah.1430190

SÜLEYMAN SIDAL. NEDEN FELSEFE YAPARIZ İNSAN, ÖLÜM VE BİLİNÇ. ANTALYA: OTORİTE YAYINLARI, 2021, 3.BASKI, 304 SAYFA.

Zeynep Rumeysa ÇAKIR

Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı, Sakarya, Türkiye.

Sakarya University, Institute of Social Sciences, Department of Philosophy and Religious Studies, Sakarya, Turkey.

zrumeysacakir@gmail.com <https://orcid.org/0009-0004-4575-4014>

Makale Bilgisi/Article Information

Makale Türü/Article Type: Kitap İncelemesi/Book Review

Geliş Tarihi/ Received: 01.02.2024

Kabul Tarihi/Accepted: 30.12.2024

Yayın Tarihi/Published: 31.12.2024

İntihal Taraması/Plagiarism Detection: Bu makale, en az iki hakem tarafından incelendi ve intihal içermediği teyit edildi/This article has been reviewed by at least two referees and scanned via a plagiarism software.

Etik Beyan/Ethical Statement: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur/It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited (Zeynep Rumeysa Çakır)

Telif/Copyright: Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi/Published by Çukurova University Faculty of Divinity, 01380, Adana, Turkey. Tüm Hakları saklıdır / All rights reserved.

SÜLEYMAN SIDAL, NEDEN FELSEFE YAPARIZ İNSAN, ÖLÜM VE BİLİNÇ, ANTALYA: OTORİTE YAYINLARI, 2021, 3.BASKI, 304 SAYFA.

İnsanı insan yapan özelliğin ne olduğu sorusu, tarih boyunca cevaplanmaya çalışılmış, farklı tanımlar yapılmakla birlikte genel olarak insanın akıllı bir canlı olması cevabı üzerinde hemfikir olunmuştur. İnsan akıllı bir varlık olması sayesinde kendisini ve çevresini evrenin gelişimine uyumlu olarak geliştirebilmiştir. Varlığını idame ettirmek için en çok ihtiyaç duyacağı şey de her zaman bu özelliği olacaktır. Bu kitap, yazarın ifade ettiği üzere felsefe ve insan ilişkisini konu almakta ve bizlerin neden felsefe yaptığı sorusuna bir cevap aramaktadır.

Kitap bir giriş, üç bölüm ve bir sonuçtan oluşmaktadır. Giriş bölümünde Sidal insanın felsefe yapabilmesinin bilinçle alakalı olduğunu, bilinç sahibi olmasının ise ölümlü olduğunu idrak etmesiyle ilgili olduğunu ifade etmektedir. Felsefenin varlık sebebinin insan, ölüm ve bilinç olduğu tezini ileri süren yazar insan bilincini diğer canlılardaki bilinçten ayıran özellikleri vurguladıktan sonra insan, ölüm ve bilincin felsefede nasıl tezahür ettiğini açıklamaktadır. Yazarın “Başlarken” ismini vermiş olduğu giriş kısmı, kitabın mahiyetini, ortaya koyduğu soruyu ve iddiasını anlamaktadır (s.11-19).

Sidal’ın “Geçmiş” (s.21-116) ismini verdiği birinci bölüm, evrenin oluşumundan başlayarak Güneş sisteminin, gezegenlerin oluşumunu, dünyada canlılığın ve insanın ortaya çıkışını ve gelişimini anlatmaktadır. Yeryüzünde yaşamın ortaya çıkışını, çeşitli felaketler sebebiyle yok olmakla karşı karşıya kalmasını ve her felaket döneminin bitmesinin başka bir yaşam formu için fırsat oluşturduğunu aktarmaktadır. Tarih boyunca kazanılan her gelişim

karşılığında bir bedel ödendiğini ifade eden yazar, insanın da evrimleşmesi neticesi iki ayak üzerinde hareket etmesi sebebiyle pek çok avantaj elde etmesinin yanı sıra koşmasının, tırmanmasının yavaşlaması sebebiyle doğada daha savunmasız bir hale geldiğini belirtmektedir (s.70-72). Bu olumsuz durumun da mevcut koşullarda hayatta kalabilmek için yeni düşünsel faaliyetler geliştirmesi vb. nedenlerle insanın zihninin gelişmesine sebep olduğunu beyan etmektedir.

Sıdal, insanın dil kullanımına sahip en gelişmiş varlık olduğunu ve dil kullanımının dedikodu üzerinden haber paylaşımı yapılmasıyla gerçekleştiğini belirtmektedir. Ancak insan nüfusunun artmasıyla, bu haber paylaşımı toplumun birliğini sağlama hususunda yetersiz hale gelmiştir. Bu noktada insanlık sembollere başvurarak totem inancını geliştirmiştir (s.104-106). İnsanlar sembollerin gücünün farkına varınca bunu yaygınlaştırmaya karar vermiş ve bu sebeple sanat ortaya çıkmıştır. Farklı yerlerde aynı zaman diliminde ortaya çıkan mağara resimleri ise bizlere insanlığın ortak bir beyin gelişimine, otobiyografik belleğe sahip olduklarını göstermektedir. Sıdal otobiyografik belleğe sahip olmanın türümüze gezegenin hakimi olma gücünü vermiş olduğunu ifade etmekle beraber, bunun bize bedelinin ölümlü olduğumuzun bilincine varmak olduğunu belirtmektedir (s.112-114). Bununla yüzleşen insanın hayatının ölüm korkusuyla sarıldığını ve bundan kurtulmak için de yüce bir güç arayışına girdiğini, inançların ortaya çıkmaya başladığını örnekleriyle aktarmaktadır. Bu bölümde yazarın, evrimle ilgili öne sürülen birkaç görüşten birini tercih ederek görüşlerini bunun üzerine inşa ettiğini ifade etmek gerekmektedir.

Sıdal "Bugün" (s.117-230) adını verdiği ikinci bölümde inanç biçimlerinin ortaya çıkışlarından ve dönüşümlerinden bahsetmektedir. İnsanın sonlu olduğunu fark etmiş olmasının sonsuz olanı aramasına sebep olması doğrultusunda inançların ortaya çıktığını ifade etmektedir. İnsanlık tarihinde inanç başlığı altında ele alabileceğimiz ilk inanın totem inancı olduğunu ve insanlığın kutsal atfettiği doğanın kendisinden yüce olduğu düşüncesiyle bu inanaşa sahip olduğunu ifade etmektedir (s.123). Ancak zamanla insan doğanın hakimi konumuna gelip kendi gücünü keşfettikçe, doğaya duymuş olduğu güven ve saygı azalmış, yeni bir yüce güç arayışına girmiştir. İnsanların yerleşik hayata geçmeleri ve hatta evlerini atalarının mezarları üstüne inşa etmelerinden, doğanın yerine geçen yeni yüce gücün atalarının ruhları olduğu anlaşılmaktadır (s.133-138). Toplumun büyümesiyle orantılı olarak daha büyük bir güç, daha büyük bir tanrı arayışına girilmiş ve bildiğimiz anlamdaki ilk tanrı Mezopotamya'da ortaya çıkmıştır (s.149). Tanrıların etkisi inanç alanında kalmayıp sosyal, ekonomik, siyasal alanlara da etki etmiş ve bu güçten faydalanmak isteyen yöneticiler kendilerini tanrı atfetmek üzere çalışmalara girmiştir. Çeşitli hikayeler ve efsanelerle yarı-tanrı, yarı-insan olan yöneticiler hayata geçmiştir. Toplum tanrı-kral tarafından yönetildiği için siyasi bir kriz, bir inanç krizini ortaya çıkarmış ve bu sefer yeni arayışta karşımıza kurumsal dinler ve felsefe çıkmıştır. Eski inanın bir anda ortadan kaybolmadığını ifade eden Sıdal, Hıristiyanlıkta İsa'nın yarı tanrı olması, Kur'an'da Laz, Menat, Uzza isimlerinin geçmesi gibi örneklerle mitlerin şekil değiştirerek dinlerin ve felsefenin içine nüfuz ettiğini ifade etmektedir (s.162-165). Felsefe, inanç kriziyle aynı dönemde, Yunanistan'da ortaya çıkmıştır. Yazarın ifadesine göre Yunan halkı yönetime katılan bir halk yapısına sahiptir. Yunanistan'ın coğrafi konumu sebebi ile halk, farklı kültürlerle etkileşim halindedir. Ayrıca toplumda kölelik anlayışı fazlasıyla yer edindiği için Yunan halkının iş yükü azdır, bu sebeple düşünmeye ayıracakları vakit diğer toplumlara kıyasla daha fazladır. Tüm bu sebepler felsefenin ortaya çıkması hususunda Yunanistan'ın diğer toplumlardan daha uygun bir ortama sahip olduğunu göstermektedir (s.168). Ancak o dönem coğrafyasında İtalya veya Akdeniz havzasındaki diğer ülkelerin de Yunanistan'la aynı özelliklere sahip olduğu düşünüldüğünde, bu çıkarımın çok sağlıklı olmadığına kanaat getirilecektir.

Sıdal bu noktadan itibaren felsefe tarihi dönemlerinin özelliklerini ve ön plana çıkan konularını belirtmektedir. İlkçağ dönemi genel olarak doğa ve sonrasında insanı konu alan daha çok soyut konular üzerine felsefedir. Akabinde gelen ve Yunan felsefesinin bir nevi takipçisi olan Helenistik felsefe ise daha çok somut konularla ilgilenmiştir. Ortaçağ felsefesinde ise tanrısal bilgi söz konusudur, bilginin kaynağı vahiydir, logos da bir bilgi kaynağıdır ancak vahiyden üstün

değildir, vahyi anlamak için kullanılmalıdır. Ancak Rönesans dönemiyle bu bakış açısına karşı çıkılmış tanrı merkezli kilise doktrininin yerini insan merkezli, bireyci ve yeniden bu dünyacı bir düşüncenin alması konusunda ısrar edilmiştir. Yeniçağ felsefesi aynı zamanda akıl ve bilim çağı olarak da ön plana çıkmıştır. Sıdal, bu dönem felsefesinin önerdiği düşünme ve araştırma yöntemlerinin belki de en önemli sonucunun Sokrates'i hatırlatırcasına "cehaletin keşfi" olduğunu ifade etmektedir (s.220). Yapılan araştırmalar neticesi bulunan bulgular dinin öğretileriyle uyuşmamaktadır. Bilimin meşruluğu hiçbir şekilde tartışılmaz, eleştirilemez hale gelmekte ve böylece bilim felsefeden kopmaktadır. Bu da yazarın ifadesiyle logosun yeni mitosa dönüşümünü göstermektedir. Sıdal bu bölümü bir durum değerlendirmesi yaparak sonlandırmaktadır. İnsanların dünyanın kaynaklarını tüketmelerine değinerek giderek daha fazla insana ve onların çalışmasına, yeni teknolojilere, aletlere ve makinelere bağımlı hale gelmelerine dikkat çekmektedir. Bu yönüyle bir nevi kendilerine bakması için insanları yaratan ve onlara bağımlı hale gelen ilkel tanrılara dönüştüklerini ifade etmektedir. Ancak yeryüzündeki tüm bu hakimiyetine rağmen insan hala ölümlü bir varlıktır. Bu yüzden yazar insanın yapması gereken son şeyi vurgulayarak bölümü tamamlar "o da ölümü yenip ölümsüz olma" (s.230).

Sıdal "Gelecek" (s.231-287) adını verdiği üçüncü bölümde insanların biyolojik olarak ölümden kurtulmak için yaptıkları çalışmalara değinmekte ve gelecekte olabilecek durumlar hakkında bir fikir ortaya koymaktadır. Bu bağlamda insanın ölümsüzlüğe ulaşmayı tedrici olarak gerçekleştirebileceğini ifade eden yazar, önce insan ömrünü uzatmaya yönelik ilerlemeleri sağlayacak olan genetik mühendislik, nanoteknoloji ve robotik hakkında bilgiler vermektedir (s.240-263). Makineler sınırlıdır ve insanlar tarafından verilmiş komutlar dışında bir çalışma alanları yoktur. Ancak yakın zamanda bu makinelerin kendi kendine öğrenen ve kendini geliştiren akıllı aletlere dönüşeceği düşünülmektedir. Bu akıllı aletlerin hayatımızda önemli konumlara gelebileceğinden bahseden yazar, vermiş olduğu örneklerle böyle bir durumda insanların önemsiz ve edilgen olabileceği sonucuna varmaktadır. Ayrıca insanı insan yapan öğrenmeye açık olma ve koşullara uyum sağlama durumlarından uzak kalacağımız için mutlu ve tatminkar da hissedemeyeceğimizi ifade etmektedir. Kendi ifadesiyle durumu şu şekilde özetlemektedir: "Görünen o ki yakın gelecekte bize vaat edilen yeryüzü cennetinde robotlar giderek daha fazla insanlaşırken insanlar giderek daha fazla robota benzeyecekler" (s.259).

Robotların güçlerini kendileri için kullanma ihtimaliyle Yapay Zeka konusuna giriş yapan Sıdal, yapay zekadan söz edilebilmesi için düşünebilmeleri, düşündüklerini düşünebilmeleri ve hissetmeleri gerektiği bilgisini vermektedir (s.260). Ancak bir yapay zekanın bilgiye sahip olsa bile tam olarak anladığını ifade edemeyeceğimizi veya hissetmesinin mümkün olamayacağını örnekler üzerinden açıklamaktadır (s.262). Tüm bunlarla birlikte Yapay Zekanın önemli fırsatlar sunduğunu ifade etmektedir. Ölümsüz olmak isteyen insan için makinelerle çatışmak değil, iş birliği yapmak kaçınılmazdır. İnsanın bu gezegen üzerindeki zamanının kısıtlı olduğu bilinmekte ve ölümsüzlük için bu gezegenden dışarı çıkmak gerektiği de bir gerçektir. Ancak beden buna uygun olmadığı, bu uzay yolculuğunu bedenden hariç yapmamız gerektiği ifade edilmektedir. Yaşama elverişli bir gezegene ulaşabilmek için pek çok nesil geçmesi gerekebilir. Ancak makineler bizim yerimize bu yolculukları yapabilir, bilgi toplayabilir hatta bizim yerimize gidip bizlerin yaşayabileceği bir ortamın oluşması için çalışabilirler. Ancak zamansal açıdan düşünüldüğünde bunun çok mümkün olmadığını varsayan Sıdal, elimizde kalan tek seçeneğin sahneden çekilerek yerimizi makinelere bırakmak olduğunu itiraf ediyor. Yazara göre yapabileceğimiz şey bir nevi insanlık izlerini uzaya bırakmaktır (s.283-248).

Sonuç olarak Sıdal kitabında, insanın tarihsel süreç içerisindeki gelişimini sistematik bir şekilde anlatarak bizlere felsefe yapmanın insan olmanın zorunlu bir sonucu olduğunu düşündürmektedir. Yazarın üslubu açıktır. Kitapta verilen bilgiler tarihsel bir sürecin anlatımı olmasına rağmen Sıdal, bilgileri olduğu gibi alıntılar yerine kendi düşünceleriyle birleştirmiş ve kendi dil ve üslubuyla bizlere aktarmıştır. Kitabın bazı kısımlarında, özellikle "Gelecek" bölümünde konudan uzaklaşdığı fikri uyanırken "Bitirirken" isminin verildiği sonuç bölümünde konu bağlamına oturtulmuştur. Sıdal bu çalışmada zihnimize bir zaman haritası oluşturup, insanlığın son aşamada düştükleri boşlukta felsefeye ne kadar ihtiyaç duydukları konusuna vurgu

yapıyor. Ancak yine de kitabın içeriği başlıkla uyuyor mu diye sorabiliriz. Kitap sanki “Neden felsefe yaparız?” sorusunun değil de “Neden felsefe yapmalıyız?” sorusunun cevabını vermektedir. Kitap, felsefe kitabından çok farklı bilimlerin verilerinden yapılmış derleme çalışması olarak görülebilir. Kitabın ana mesajının vurgulandığı son pasaj konu bütünlüğünün algılanması açısından önemlidir.

“Peki halen umut var mı? Logosu mitosa dönüşmekten halen kurtarmak mümkün mü? Felsefenin en önemli alameti farikası şüphe etmek, sorgulamak, aramak, düşünmek ve tartışmaktır. Ancak bugün felsefe bu eleştirel ve özgürleştirici işlev ve amacını yitirmiş gözükmektedir. Bunun için de tüketen, hareket eden ama düşünmeyen bilinçsiz zombiler olmaktan kendimizi kurtarıp bizi insan yapan ve buraya kadar taşıyan bilincimize başvurmaktan başka bir çaremiz yok gibi görünüyor” (s.293)